

PROZA

Drame s dvostrukim dnom

Čitajući ove drame, na mnogo sam mjesta pomislio kako je kao "predložak" Kosor imao baš ovo naše vrijeme i našu sredinu. One, napisane prije osamdesetak godina, iskazuju se danas naročito aktualnima i poticajnim, traže "vraćanje u naš intelektualno-duhovni optjecaj" i "zahtijevaju provjeru na sceni"

U "CAFÉ DU DÔME" / ROTONDA

Josip Kosor

ExLibris, Zagreb, 2002.

IVAN J. BOŠKOVIĆ

Za suvremenike jedan od najznačajnijih imena, za nas danas ne baš mnogo više od činjenice u književnom/povijesnom herbariju, Josip Kosor pisac je ne-svakidašnje sudbine. Rođen 1879. u Trbounju, odgojen i školovan u Slavoniji, gdje je i službovao kao pisar, nesklonošću književne fortune gurnut je na marginu interesa unatoč europskoj promociji i znatnom književnom odjeku.

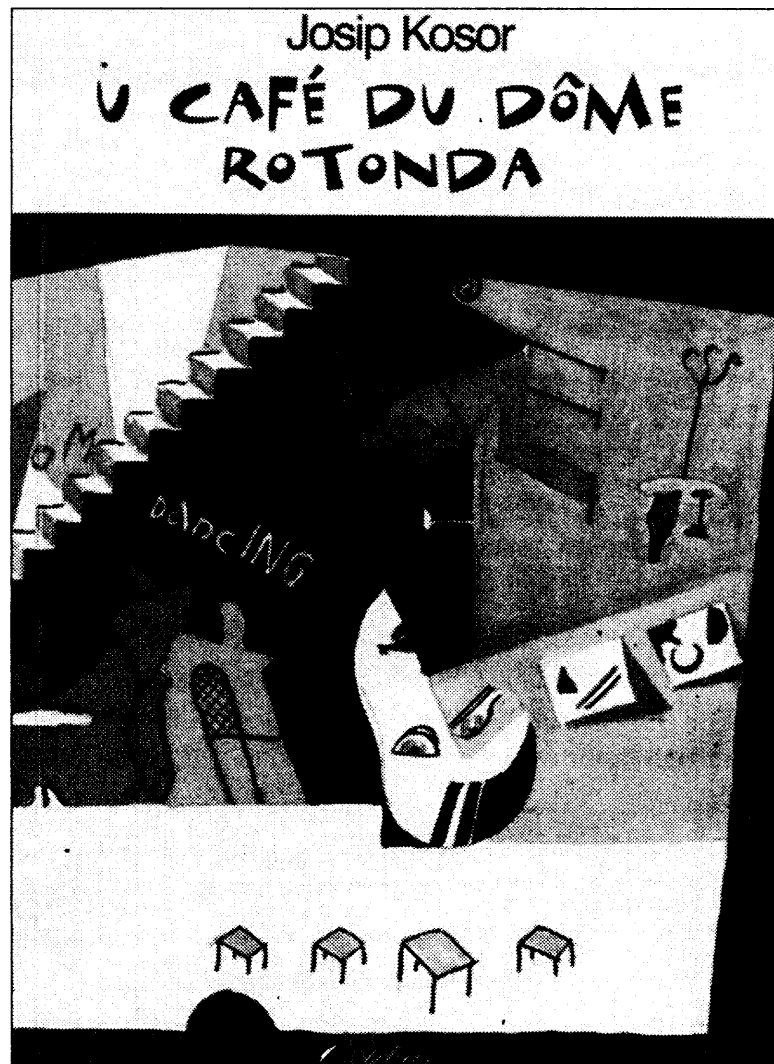
Krećući se europskim gradovima kao rodnom Dalmacijom i Slavonijom, nakon pjesničkih prvijenaca u književnost Kosor ulazi dramama, a na poticaj S. Zweiga. Tiskan 1911., *Požar strasti* doživjet će - kao rijetko koja domaća drama - istodobno premijeru u Münchenu i Manheimu i privući znatnu pozornost strane kulturne javnosti. Nekoliko godina potom, na engleskom jeziku bit će mu tiskane i četiri drame, od kojih je *Žena* doživjela prvašku premijeru!

Rijetki su pisci koji su poput Kosora cijeli svijet pretvorili u svoju životnu pozornicu: živio je u Zagrebu, Splitu, Beogradu, na kraju u Dubrovniku, ali i u Londonu, Moskvi, Južnoj Americi, prijateljujući s mnogim značajnim imenima poput Zweiga, Bahra, Stanislavskog...

Premda opsežno, Kosorovo djelo, na žalost, ostalo je u sjeni *Požara strasti*: najbolja i najpoznatija njegova drama natkrilila je sve, pa i drame *U Café du dôme* i *Rotonda* koje - napisane prije osamdesetak godina - još uvijek privlače svježim dramskoga govora, a nadalje aktualnošću svojeg sadržaja. Događaju se u Parizu, središtu kulturne i intelektualne europske/svjetske elite, a mjesto radnje su (kultne) kavane u kojima se za vrijeme rata (i poslije) okupljalo šaroliko društvo ljudi različitih običaja, navika i svjetonazora.

U središtu *Caféa* je bogati Amerikanac koji rat želi vidjeti izbliza i to plaća novcem; to mu predbacuje dvadeset petogodišnja dama krasota, spocitavajući da se sve ne može kupiti, a istodobno kavanska elita (boemi) razrađuje plan kako ga opljačkati. I dok u atmosferi panike i straha od napada njemačkih aviona Suzeta progovara da su Amerikanac i "njegov kapitalizam najveći tatovi i ubojice bezbroj ljudskih žrtava" i da je novac "Moloh, crna razjarena pučina, koja je progutala i sved guta milijune i milijune žrtava", dotle krasota odlazi sa svojim Amerikanцем ističući kompromis "materijalizam i idealizam, zbilja i sanja, krv i duša, jer jedno bez drugoga nema života" kao životno načelo.

Radnja *Rotonde* događa se u godini poslije rata, u vrijeme - kako ističe Jelčić, veliki znalac ovoga djela i pisac sjajne monografije o Kosoru - kada je došlo do "provale svih u ljudima nagomilavanih i zatomičanih, ratnim nedaćama pri-

gušivanih nezasićenih želja za moći, bezbrižnošću i užicima", za "zaradom i bogaćenjem". Kavana koja je "život / i smrt, / biografija / i nekrolog" (Ujević) dobila je novog vlasnika, koji je želi "osloboditi" kafekremaša (boema) i ponuditi je klijenteli punih džepova.

Ulogu Amerikanca iz *Caféa* u drami preuzima bogata miss Dormeck, koja se želi udati za Von Posera ako dobije na utrkama i pobijedi Patrona. Kako ništa o jahanju ne zna, Von Poser na utrkama prolazi loše, baš kao i Patron, kojemu su boemi namazali sedlo lojem. Obećavajući mu da će ga pomagati novcem i biti njegova platonska ljubav, miss Dormeck ga više ne želi za muža (što posebice odobrava njezin otac), potom odlazi na bal i ondje "tek u nježnim svilenim, raskošnim vrlo kratkim gaćicama, koje dražesno i diskretno skrivaju njezin ženski rod u korist boema ispisuje ček na milijun dolara". Patron, dobivši nalog da ne "smije taknuti, pogotovo zatvoriti ili izbatinati ijednog umjetnika", ustreljuje se, a kavanu ispunja (stvarno i simbolički) crnački jazz.

Pišući pogovor ovim dvjema dramama, od kojih je *U Café du dôme* doživjela svoju splitsku izvedbu 24. 9. 1922., s negativnim osvrtom Mate Ujevića, a *Rotonda* nikad nije izvedena, Luko Paljetak s pravom ističe kako je riječ o dramama s "dvostrukim dnom", s dva lica. Prvo je ono životno/stvarno, sa slikama svijeta različitih interesa i životne filozofije koji su u gradu sunca tražili svoju legitimaciju, a drugo ono što tvori predtekst to-

ga života, što se sluti i tvori onaj bitni/duboki govor i krajolik jednoga kaotičnog vremena (kakvo je i ovo naše) i svega što ono nosi. I u kojemu se, gotovo vizionarski, baš kao i danas, ogleda drama suvremenog (europskog) pojedinca koji se ne snalazi u srazu Europe i Amerike, razapet između slobode i neslobode, novca i umjetnosti, tijela i duha; između iluzija (kako Kosor doživljava život) i novčanica kao jedinog mjerila i jedinog čovjekova iskustva.

Ta je drama utoliko veća i teža jer je snaga duha i vrijednosti sve više, svjesno, žrtvovana zakonima globalizacije, koja ne vjeruje ni u što osim u moć i (politički) interes. Dodamo li tome još i neke ovdašnje specifičnosti, poput beskrupuloznog bogaćenja, kutleraja i privatizacijskih makinacija, sprege vlasti i kriminala, osiromašenja i marginalizacije duhovne elite i cijeloga društva(...), eto razloga da se razmisli o mogućem uprizorenju ovih drama.

Čitajući ove drame na mnogo sam mjesta pomislio kako je kao "predložak" Kosor imao baš ovo naše vrijeme i našu sredinu. Naime, nisu li i naše kavane i duhovne institucije promijenile svoj ambijent i dobile nove vlasnike, a time i prenamjenu; nije li duhovna elita svedena na prosjački štap i žrtvovana novokomponiranim uglednicima; nije li novac i ovdje jedina mjera vrijednosti, kojim se kupuje sve... Drame napisane prije osamdesetak godina sve to čini aktualnima i poticajnim, traži "vraćanje u naš intelektualno-duhovni optjecaj" i "zahtijeva provjeru na sceni!"